DZIEKANAT
Wydziału Historycznego UJ
wpłynęło 30.05.2023

20.05 2023.

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Autor: Aleksandra Nosalska

Tytuł: *Architektura i działalność dydaktyczna Włodzimierza Gruszczyńskiego (1906-1973).*

Promotor: prof. dr hab. Andrzej Szczerski

Praca jest poświęcona twórczości Włodzimierza Gruszczyńskiego (1906-1973): architekta, wizjonera architektury regionalnej, autora *Miasta wstęgowego sprzężonej komunikacji* i dydaktyka Politechniki Krakowskiej. Poprzez zarysowanie tła historycznego i pokazanie zjawisk pokrewnych, prezentacja prac Gruszczyńskiego ma na celu zaznaczenie jego obecności w kształtowaniu architektury modernistycznej lat 50. i 60. XX wieku. U podstaw dysertacji leży również założenie, że twórczość architekta poddaje się dzisiaj nowym odczytaniom i interpretacjom.

Włodzimierz Gruszczyński skończył Wydział Architektury krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych (1929) oraz Wydział Architektury Politechniki Warszawskiej (1936). Według jego projektu zrealizowano kościół pod wezwaniem św. Piotra i Pawła w Zagorzycach (1934 – 1953 wraz z Tadeuszem Łobosem), kościół św. Bartłomieja w Samocicach (wraz z bratem Mieczysławem 1937 – 1938) oraz kościół św. Andrzeja Boboli w Szarwarku (również z bratem Mieczysławem 1940 -1958). W latach 1943 – 1947 opracowywał *Koncepcje zakopiańskie*, od lat 50. do 1972 tworzył wizję zagospodarowania Wawelu, między 1941 – 1946 (wraz z Bogdanem Treterem) oraz w latach 60. zajmował się koncepcją uporządkowania Rynku Krakowskiego, w 1966 roku opublikował artykuł o wizji urbanistyki przyszłości *Miasto wstęgowe sprzężonej komunikacji*.

Dysertacja koncentruje się na trzech, najważniejszych dziedzinach twórczości Gruszczyńskiego: na idei architektury regionalnej, na wizji urbanistyki oraz na jego pracy dydaktycznej na Politechnice Krakowskiej i jej inspirującej roli dla jego uczniów i studentów. Zarówno prace o regionalizmie jak i *Miasto wstęgowego sprzężonej komunikacji* miały charakter koncepcyjny, a głównymi środkami przekazu idei Gruszczyńskiego stały się rysunki, teksty i makiety architektoniczne.

Rozważaniom o konceptualizacji architektury u Gruszczyńskiego, którym jest poświęcony pierwszy rozdział pracy, towarzyszą refleksje o jego metodzie twórczej oraz sposobie rozumienia architektury. Z jednej strony, sytuował on dyscyplinę pośród sztuk

pięknych, z drugiej, zwracał uwagę na zawarty w koncepcjach architektonicznych potencjał przekształcenia rzeczywistości, który polegał na formowaniu młodych twórców, dyskusji o przyszłości budownictwa i planowania przestrzennego oraz prezentacji ich kierunku rozwoju. Oparta na rysunkach, szkicach i makietach metoda Gruszczyńskiego miała na celu stworzenie repertuaru form architektonicznych i nowych rozwiązań urbanistycznych. Równocześnie jego prace o charakterze eksperymentu wpisują się w szeroki kontekst praktyk manifestujących ekspresję twórczą oraz prowadzących do wzbogacenia języka architektury i poszerzenia jej pola badawczego, jak między innymi rysunki: Antonio Sant'Elia (1912 – 1914), Hugha Ferriesa (1929), Petera Cooka (1980), Miesa van der Rohe (1938 – 1969), makiety Associated Architects (lata 20. XX wieku), Petera Eisenmana (lata 60-70. XX wieku). Analizy morfologiczne rysunków, szkiców i makiet przedstawiają zarówno strukturę prac Gruszczyńskiego, jak i formę proponowanej przez niego architektury.

Drugi rozdział dysertacji jest poświęcony *regionalnemu modernizmowi* Gruszczyńskiego. Rozróżnienie dwóch, widocznych w jego pracach pespektyw: umiarkowanej i śmiałej – modernizującej, podkreśla ewolucję jego zainteresowań. Tekst *Koncepcji zakopiańskich* jest analizowany w optyce podobieństw do *Budownictwa ludowego na Podhalu* Władysława Matlakowskiego (1892) oraz wspólnych założeń ideowych oraz różnic formalnych w stosunku do *stylu zakopiańskiego*. Postulaty Gruszczyńskiego relacji architektury modernistycznej do tradycji oraz jej wpisania w lokalny krajobraz kontynuują idee Adolfa Szyszko-Bohusza zawarte w tekście *O tradycyi w architekturze dzisiejszej* (1911) oraz w realizacjach: willi własnej (1939), domu prezydenta w Wiśle (1931) i projekcie domu wypoczynkowego w Krynicy (1927 – 1928). Szczególnej analizie zostaje poddana kategoria wernakularyzmu. Oprócz tego, że była kluczowa dla badań budownictwa góralskiego Gruszczyńskiego, stała się podstawą nowego modelu architektury modernistycznej. W dysertacji pokazano, że założenie Gruszczyńskiego o powrocie do kontekstu miejsca i symboliki kultury archaicznej, jako pierwiastków odnawiających architekturę, jest podobne do *krytycznego regionalizmu* Kennetha Framptona oraz do koncepcji *mitu regeneracji* rozwijanej przez Piotra Juszkiewicza. Wątkiem poruszanym w dysertacji jest również relacja regionalizmu i doktryny socrealizmu w kontekście niejednoznacznej definicji *formy narodowej* oraz złożoności modernizmu. Rozdział ten ukazuje również opinie Gruszczyńskiego o budowaniu w Zakopanem i w Tatrach, w tym o konkursach na budowę schroniska nad Morskim Okiem (1954 i 1959) i obiektach sportowych powstałych w Zakopanem na zawody FIS (1962).

W trzeciej części dysertacji przedstawiono koncepcję *Miasta wstęgowego sprzężonej komunikacji* Gruszczyńskiego i jej podobieństwo pod względem schematu urbanizacyjnego, roli transportu i zieleni, rozplanowania jednostki mieszkalnej z pracami Tony'ego Garniera (1901), Le Corbusiera *La Villa Radieuse* (1930) oraz *La Ville Contemporaine de trois millions d'habitants* (1925) i planu odbudowy Tokio Kenzo Tangego (1960). Urbanistyczna wizja Gruszczyńskiego została również przedstawiona na tle podobnych koncepcji i praktyk w okresie PRL-u, zwłaszcza *Linearnego Systemu Ciągłego* Oskara Hansena. Szkice budynków mających wypełnić strukturę miasta Gruszczyński rysował dynamiczną kreską. Powielanie podobnych form, ich ekspresja i charakter wstępnego zapisu idei, pozwalają odczytać prace architekta w kontekście rozważań Martina Heideggera o naturze języka oraz Otto Friedricha Bollnowa o nie ukończonym dziele sztuki. W dysertacji poświęcono również uwagę podobieństwie cech stylistycznych architektury Gruszczyńskiego, łączących modernizm z przetworzonymi wątkami regionalnymi z budynkami Kenzo Tange: klub golfowy w Totsuca (1960 – 1963), katedrą Najświętszej Marii Panni w Tokio (1961 – 1964) oraz halami sportowymi na Igrzyska Olimpijskie w Tokio (1964). Kolejnym poruszonym w pracy wątkiem jest koncepcja *krajobrazu otwartego* Gruszczyńskiego, pokazana w świetle rozważań Thilo Hilperta o architekturze Le Corbusiera oraz związkach miejskości i natury w dyskursie antropologicznym. *Miasto wstęgowe sprzężonej komunikacji* zostaje przedstawione jako utopia modernistyczna w pespektywie rozważań Coline'a Rowe'a oraz Françoise Choay. Z jednej strony, jego koncepcja była teoretycznym modelem miasta, z drugiej, opierała się na wierze w możliwości technologiczne. Rozdział ten zawiera również krytykę architektury Gruszczyńskiego, jako projektu architektury modernistycznej, której rozmiar i skala są sprzeczne ze zrównoważonym sposobem projektowania miast.

Głównym tematem czwartej części dysertacji jest dydaktyka Włodzimierza Gruszczyńskiego w Katedrze Projektowania Architektury w Regionie na Politechnice Krakowskiej. W kontekście pytania, czy, i w jakim zakresie można mówić o *szkole Gruszczyńskiego*, omówione zostały niektóre prace jego uczniów, rozwijające zagadnienie regionalizmu, poświęcone obiektom miejskim i zespołom urbanistycznym oraz artykuły Wojciecha Kosińskiego, Ewy Pietryki i Barbary Setkowicz (1971), w których szczegółowo wyjaśniono założenia *architektury w strukturze krajobrazu* Gruszczyńskiego. W świetle dyskusji podczas sesji naukowej architektów krakowskich z 1999 roku, krytyce zostaje też poddany termin *Krakowska Szkoła Architektury* oraz zasadność jego rozszerzenia na cały Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej. Kwestią szczególnej refleksji jest relacja

postulowanej przez Gruszczyńskiego wielkoskalowej architektury o linearnej formie z naturą i kontekstem miejsca. Język architektury modernistycznej, którym operował, okazał się bowiem dominować pejzaż. Pracę kończą przykłady obiektów i projektów świadczące o wpływie Gruszczyńskiego albo podobieństwo do jego postulatów.

Aleksandra Nowotka

DZIEKANAT
Wydziału Historycznego UJ
wpłynęło 30.05.2023

20.05 2023

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Autor: Aleksandra Nosalska

Tytuł: *Włodzimierz Gruszczyński's (1906-1973) architecture and pedagogical activity.* [*Architektura i działalność dydaktyczna Włodzimierza Gruszczyńskiego (1906-1973)*]

Promotor: prof. dr hab. Andrzej Szczerski

This dissertation is dedicated to the work of Włodzimierz Gruszczyński (1906-1973): an architect, a visionary of regional architecture, the author of *Miasto wstęgowe sprzężonej komunikacji* (an urban concept) and a teacher at Cracow University of Technology. Taking into account the historical background and context, Gruszczynski's works contribute to the formation of modernist architecture of the 1950s and 1960s. The thesis assumes that the architect's work can be re-interpreted also today.

Włodzimierz Gruszczyński graduated from the Faculty of Architecture at the Academy of Fine Arts in Cracow (1929) and the Faculty of Architecture at the Warsaw University of Technology (1936). He co-designed St. Peter and Paul's Church in Zagorzyce (1934 – 1953), St. Bartholomew' Church in Samocice (1937 - 1938) and St. Andrew Bobola's Church in Szarwark (1940 -1958). In years 1943 - 1947 he developed *Koncepcje zakopiańskie*, from the 1950s to 1972 he made a design for the development of the Wawel Castle, in 1941 - 1946 (together with Bogdan Treter) he prepared a concept of re-arranging Cracow's Market Square and continued his work in the 1960s; in 1966 he published an article on the urban concept of *Miasto wstęgowe sprzężonej komunikacji.*

The dissertation focuses on three, most important areas of Gruszczyński's work: his idea of regional architecture, his concept of urbanism, his teaching at Cracow University of Technology and his inspirational influence on his students. Both the works on regionalism and the *Miasto wstęgowe sprzężonej komunikacji* were conceptual in nature, whereas his drawings, texts and architectural models became the main means of conveying Gruszczyński's ideas.

Chapter One focuses on Gruszczyński's reflections on the conceptualization of architecture, accompanied by reflections on his creative method and his understanding of architecture. On the one hand, he placed the discipline among the fine arts, on the other hand, he drew attention to the potential of architectural concepts for transforming reality, which consisted of forming young artists, discussing the future of construction and urban planning and presenting their direction of development. Based on drawings, sketches and mock-ups,

Gruszczynski's method aimed at creating a repertoire of architectural forms and new urban planning solutions. At the same time, his experimental works are part of a broad context of practices manifesting creative expression and leading to the enrichment of the language of architecture and the expansion of its field of research, such as drawings of Antonio Sant'Elia (1912 - 1914), Hugh Ferries (1929), Peter Cook (1980), Mies van der Rohe (1938 - 1969), Associated Architects mock-ups (1920s), Peter Eisenman (1960s-70s). Morphological analyses of drawings, sketches and mock-ups show both the structure of Gruszczynski's works and the form of the architecture he proposes.

Chapter Two of the dissertation relates to Gruszczynski's regional modernism. The distinction between the two perspectives visible in his works: moderate and bold-modernist, highlights the evolution of his interests. The text of *Koncepcje zakopiańskie* is analyzed in the optics of similarities to Władysław Matlakowski's *Budownictwo ludowe na Podhalu* (1892), as well as shared ideological assumptions and formal differences from *styl zakopiański*. Gruszczyński's postulates of the relationship of modernist architecture to tradition and its links to the local landscape continue the ideas of Adolf Szyszko-Bohusz contained in his text *O tradycyi w architekturze dzisiejszej* [*On Tradition in Today's Architecture*] (1911) and in the realizations of his own villa (1939), the President's House in Wisła (1931) and the design of a guest house in Krynica (1927 - 1928). The category of vernacularism is particularly analyzed. In addition to being crucial to the study of Gruszczynski's highland structures, it became the basis for a new model of modernist architecture. The dissertation shows that Gruszczynski's assumption of a return to the context of place and the symbolism of archaic culture as elements that renew architecture is similar to Kenneth Frampton's *critical regionalism* and the concept of *mit regeneracji* [*myth of regeneration*] developed by Piotr Juszkiewicz. The relationship between regionalism and the doctrine of social realism in the context of the ambiguous definition of national form and the complexity of modernism is also a theme explored in the dissertation. This chapter also reveals Gruszczyński's opinion on buildings in Zakopane and the Tatra Mountains, including the competitions for the construction of a shelter over Morskie Oko Lake (1954 and 1959) and sports facilities built in Zakopane for FIS competitions (1962).

Chapter Three of the dissertation presents Gruszczynski's concept of *Miasto wstęgowe sprzężonej komunikacji* and its similarity in terms of the urbanization scheme, the role of transport and greenery, and the layout of the residential unit with the works of Tony Garnier (1901), Le Corbusier's *La Villa Radieuse* (1930) and *La Ville Contemporaine de trois millions d'habitants* (1925) and Kenzo Tange's Tokyo reconstruction plan (1960). Gruszczynski's urban concept was also presented against the background of similar concepts and practices during the

communist era, especially Oskar Hansen's *Linerany System Ciągły* [*Linear Continuous System*]. Gruszczynski drew sketches of buildings intended to fill the city's structure with a dynamic line. The reproduction of similar forms, their expression and the nature of a preliminary record of ideas, allow the architect's work to be read in the context of Martin Heidegger's reflections on the nature of language and Otto Friedrich Bollnow's thoughts on the unfinished work of art. The dissertation also pays attention to the similarity of the stylistic features of Gruszczynski's architecture, combining modernism with transformed regional themes with Kenzo Tange's buildings: the golf club in Totsuca (1960 - 1963), the Cathedral of the Blessed Virgin Mary in Tokyo (1961 - 1964) and the sports halls for the Tokyo Olympics (1964). Another theme explored in the work is Gruszczynski's concept of *krajobraz otwarty* [*open landscape*], shown in light of Thilo Hilpert's reflections on Le Corbusier's architecture and the relationship between urbanity and nature in anthropological discourse. *Miasto wstęgowe sprzężonej komunikacji* is presented as a modernist utopia in the perspective of Coline Rowe's and Françoise Choay's considerations. On the one hand, his concept was a theoretical model of the city; on the other one, it was based on a belief in technological possibilities. This chapter also criticises Gruszczynski's architecture as a modernist architectural concept whose size and scale are contrary to a sustainable way of designing cities.

The main topic of Chapter Four of the dissertation is Włodzimierz Gruszczyński's teaching in the Department of Architecture Design in the Region at the Cracow University of Technology. In the context of the question of whether, and to what extent, one can speak of Gruszczyński's school, some of his students works on regionalism, urban objects and urban complexes are discussed, as well as articles by Wojciech Kosiński, Ewa Pietryka and Barbara Setkowicz (1971), which explain in detail the assumptions of architecture in Gruszczyński's *krajobraz otwart* [*landscape structure*]. In light of the discussion at the 1999 academic session of Cracow architects, the term Krakow School of Architecture and the validity of its extension to the entire Faculty of Architecture at the Politechnika Krakowska are also criticised. A matter of particular reflection is the relationship of the large-scale linear architecture postulated by Gruszczyński with the nature and context of the place. Indeed, the language of modernist architecture, which he used, appeared to dominate the landscape. The work concludes with examples of objects and concepts that prove Gruszczynski's influence or similarity to his postulates.

Aleksandra Nowotka